

توسعه‌ی کارآفرینی دانشگاهی

اعظم تدین : کارشناس ارشد مدیریت دولتی و استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد اقلید

چکیده

امروزه کارآفرینی به عنوان موتور اقتصادی در کشورها محسوب می‌شود و دانشگاهها در سراسر دنیا اقدام به راه اندازی دوره‌ها و ورشته‌های کارآفرینی نموده‌اند. این مقاله سعی دارد ضمن معرفی مقوله کارآفرینی، و بیان دیدگاههای مختلف در این زمینه به آموزش کارآفرینی و سابقه آن در جهان و ایران پرداخته و نقش مراکز آموزش عالی را در این زمینه بررسی نماید.

واژه‌های کلیدی: کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، آموزش عالی

مقدمه :

در سال‌های اخیر توسعه‌ی کارآفرینی در دانشگاهها بسیار مورد توجه قرار گرفته است. مسائل امروز کشورها و سازمانها با راه‌حلهای دیروز حل‌شدنی نیست بلکه باید برای ساختن آینده اقدام کرد. امروزه شرایط محیطی و رقابت به قدری پیچیده و مبهم شده که سازمانها نمی‌توانند با اندک تغییر بقای خود را تضمین نمایند در چنین شرایطی کشورها و سازمانها به کارآفرینانی نیاز دارند که بتوانند از طریق خلاقیت و نوآوری خون تازه‌ای را در کالبد سازمانها جاری نمایند. با کارآفرینی است که نیازها شناخته میشود و با رفع نیازها، پیشرفت حاصل میشود. کشورهای صنعتی به این دلیل پیشرفته‌اند که در فناوری اطلاعات پیشرفت کرده‌اند.

کارآفرین و کارآفرینی

واژه‌ی کارآفرینی از کلمه فرانسوی Entreprenure به معنای «متعهد شدن» نشأت گرفته است. (احمد پور داریانی، رضاییان، ۱۳۷۷: ۱۲۰)

در سال ۱۸۴۸ واژه‌ی کارآفرینی (Entrepreneurship) توسط «جان استوارت میل» و زبان انگلیسی ترجمه شده و عمل کارآفرین (Entrepreneur) را شامل هدایت، نظارت، کنترل و مخاطره‌پذیری می‌دانست و عامل متمایز کننده مدیر و کارآفرینی را مخاطره‌پذیری معرفی می‌کرد. بنا بر تعریف واژه نامه دانشگاهی وبستر «کارآفرین کسی است که متعهد می‌شود مخاطره‌های یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی، اداره و تقبل کند.» «ژوزف شومپتر» استاد دانشگاه هاروارد اظهار می‌دارد که: «کارآفرینی نیروی محرکه اصلی در توسعه‌ی اقتصادی است و نقش وی عبارتست از نوآوری یا ایجاد ترکیبهای تازه از مواد» از دیدگاه شومپتر «نوآوری ملاک کارآفرینی است» (بصیره، ۱۳۸۱: ۱۳)

جفری تیمونز می‌گوید: کارآفرینی خلق و ایجاد ارزشمند از هیچ است، کارآفرینی فرایند ایجاد و دست‌یابی به فرصت‌ها و دنبال نمودن آنها بدون توجه به منابعی است که در حال حاضر در دست داریم.

فرانک نایت: کارآفرینان کسانی هستند که در شرایط عدم قطعیت به اتخاذ تصمیم می‌پردازند و پیامد‌های آن تصمیمات را می‌پذیرند.

گاتو گینزبرگ: کارآفرینان کسانی هستند که در زیر چتر یک سازمان تولیدات، فعالیتها و تکنولوژی جدید را کشف و به بهره‌برداری می‌رسانند.

وسپر: کار آفرینی فرایندی است که سبب می شود سازمان نوآورتر شده و نسبت به موقعیت های بازار سریعتر عکس العمل نشان دهد و از طریق ایجاد حس مالکیت، کارکنان را انگیزش نماید.
کوچهپوف: کار آفرینان کسانی هستند که سازمانهای جدید را که سبب ایجاد و رونق گرفتن مشاغل جدید می شوند شکل می دهند. (حاتمی، ۱۳۸۳: ۲۳۳)

ویژگی های کارآفرینان:

خود اتکایی و استفاده از حداکثر بهره وری، تحمل ریسک، شکارچی فرصت ها، نیاز به پیشرفت دائمی، توانایی بالا در کنترل درونی، توانایی تشخیص اولویت ها، تمرکز روی هدف، خوش بینی، شجاعت، داشتن قدرت تحمل بالا و داشتن انگیزه درونی بخشی از ویژگی های کارآفرینان است. (حاتمی، ۱۳۸۵: ۲۲۹)

برخی دیگر از ویژگی هایی که محققین بسیاری آنها را به عنوان ویژگی های کارآفرین برشمرده اند عبارتند از: نوآوری، خلاقیت، مخاطره پذیری، اعتماد به نفس، دانش فنی، استقلال، هدف گرا، مرکز کنترل داخلی، عکس العمل مثبت به مشکلات و موانع، توانایی به ایجاد ارتباطات، توفیق طلبی و تمایل به مسئولیت پذیری (امیری، ۱۳۸۳: ۲۰۸)

سابقه‌ی کار آفرینی در دنیا

در اوایل سده‌ی شانزدهم میلادی کسانی را که در مأموریت نظامی بودند کار آفرین می خواندند و پس از آن نیز برای مخاطرات دیگر همین واژه یا محدودیت هایی مورد استفاده قرار می گرفت. از حدود سال ۱۷۰۰ میلادی به بعد درباره پیمانکاران دولت که دست اندر کار امور عمرانی بودند، از لفظ کار آفرین زیاد استفاده شده است. ژوزف شومپیتر با ارائه نظریه توسعه‌ی اقتصادی خود در سال ۱۹۳۴ که همزمان با دوران رکود بزرگ اقتصادی بود، موجب شد تا نظر او در خصوص نقش محوری کارآفرینان در ایجاد سود، مورد توجه قرار گیرد و به همین دلیل وی را «پدر کارآفرینی» لقب داده اند. از نظر وی «کارآفرین نیروی محرکه اصلی در توسعه‌ی اقتصادی است.» و نقش کار آفرینی عبارت است از «نوآوری یا ایجاد ترکیب های تازه از مواد»

آموزش کار آفرینی

اواخر دهه ۵۰ میلادی اولین کشوری که در این زمینه خیلی کلاسیک کار کرد و ترویج فرهنگ کارآفرینی را از سطح دبیرستان شروع کرد و آموزشهایی را داد کشور ژاپن بود. مسئله کارآفرینی در ژاپن به سطح دانشگاهها هم کشیده شد. بین سالهای ۱۹۲۲ تا ۱۹۷۰ میلادی بیش از ۹۶٪ نوآوری صنعتی که توانست موقعیت ژاپن را در اقتصاد جهانی به یک موقعیت برجسته و برتر تبدیل کند توسط کار آفرینان صورت گرفت (قربانی، زاهدی، سرافرازی، ۱۳۸۵: ۴۱۸)
به طور کلی تا سال ۱۹۹۰ میلادی چهار دسته اصلی از دوره های آموزش کار آفرینی شکل گرفته که این دوره ها عبارتند از:

۱. بر نامه هایی برای (آگاهی و جهت گیری به سوی کار آفرینی) است. هدف این دوره ها افزایش آگاهی درک و بینش نسبت به کار آفرینی به عنوان یک انتخاب شغلی برای افراد از تمامی اقشار اجتماعی است.
۲. بر نامه های آموزشی که (توسعه‌ی تاسیس شرکت) را پوشش می دهد. این بر نامه ها به اقتضای شرایط خاص هر کشور طراحی شده اند
۳. دوره های جهت (رشد و بقای کار آفرینان و شرکت های کوچک) طراحی شده است که شرکت های موجود کو چک را پوشش می دهد.
۴. بر نامه (توسعه آموزش کار آفرینی) است که شامل شیوه های جدید آموزشی و تعیین نقشهای نوین دانشجو و استاد در فرایند آموزش کار آفرینی است. هدف دیگر این بر نامه ها آموزش و گسترش کمی

استادان جدید از میان صنعتگران و دست اندر کاران فعالیت های اقتصادی برای آموزش کار آفرینی است.
(احمد پور داریانی و رضاییان، ۱۳۷۷: ۱۲۵)

مراکز آموزش عالی و کار آفرینی

اولین بار در سال ۱۹۸۶ دانشگاه بازرگانی هاروارد، سرفصل های درسی را تدوین و دوره های آموزش کار آفرینی را برگزار نمود. احتمالاً آغاز برنامه های آموزش کار آفرینی در دانشگاه کالیفرنیا جنوبی در سال ۱۹۷۱ و در دانشگاه کارنگی-ملون در سال ۱۹۷۲ بوده است. حدود ۵۵ درصد برنامه های آموزش کار آفرینی در هر دو سطح کارشناسی و کارشناسی ارشد، ۳۰ درصد برنامه ها برای دوره کارشناسی ارشد و تنها ۱۵ درصد برای دوره های کارشناسی بوده است.

سر انجام این که توزیع جغرافیایی دانشکده های مورد بررسی و برنامه های آموزش کار آفرینی نشان می دهد که دانشگاه های ایالت متحده آمریکا ۷۵ درصد، دانشگاه های کانادا ۵ درصد و دانشگاه های آمریکای شمالی و اروپایی ۲۰ درصد را به خود اختصاص داده است. (زالی، رضوی، ۸۳: ۷۰)

دانشگاه هایی که در این زمینه پیشرو بوده اند نظیر مؤسسه فن آوری ماساچوست و استنفورد توانسته اند نتایج شگرفی برای دانشگاه و جامعه به ارمغان بیاورند. تنها در ماساچوست بیش از ۱۰۰۰ شرکت توسط فارغ التحصیلان دانشگاه مؤسسه فن آوری ماساچوست بر پا شده است، عدد شرکت های فارغ التحصیلان مؤسسه فن آوری ماساچوست در سرتاسر جهان به ۴۵۰۰ می رسد، دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه مؤسسه فن آوری ماساچوست به طور متوسط روزانه دو اختراع را به ثمر می رسانند. دفتر ثبت تکنولوژی هفته ای ۴ حق اختراع را ثبت می کند، سالیانه صدها حق امتیاز را به صنعت واگذار می کند، و در راه اندازی ۱۵ تا ۲۰ شرکت جدید مشارکت می جوید. بنا به آمار موجود از سال ۱۹۸۵ تا سال ۲۰۰۱ در مجموع بیش از ۲۰۰ شرکت توسط دفتر ثبت تکنولوژی دانشگاه راه اندازی شده است که هزاران نفر را در استخدام خود دارند و ارزش بازار آنها در سال ۲۰۰۱ حدود ۲۰ میلیارد دلار بوده است. دانشگاه استنفورد نیز با قرار گرفتن در نزدیکی سیلیکون ولی توانسته است زمینه ساز ایجاد بسیاری از شرکت های موفق تکنولوژی محور شود. شرکت هایی که از معروف ترین آنها می توان به Hewlett-Packard، Sun Microsystems، Cisco Systems و Silicon Graphics و Google اشاره نمود. فروش سهام دانشگاه در شرکت Google به تنهایی درآمدی قریب ۳۰۰ میلیون دلار را از آن دانشگاه کرد. (اینترنت)

سابقه ی کار آفرینی در ایران

در کشور ما تا شروع اجرای برنامه سوم توسعه، توجه چندانی به کار آفرینی نشده بود. حتی در محافل علمی و دانشگاهی نیز به جز موارد نادر، فعالیتی در این زمینه صورت نگرفته بود. مشکل بیکاری و پیش بینی حاد تر شدن آن در دهه ۱۳۸۰ موجب شد که در زمان تدوین برنامه سوم توسعه، موضوع توسعه ی کار آفرینی مورد توجه قرار گیرد. در برنامه اخیر، توسعه ی کار آفرینی در سطح وزارتخانه های علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، جهاد کشاورزی، صنایع و معدن و فلزات و همچنین موسسه جهاد دانشگاهی به دلیل ارتباط با فعالیتهای آنها، مطرح شد. (امیری، ۱۳۸۳: ۲۰۹)

طرح کار آفرینی در دانشگاه های کشور

بر اساس برنامه‌ی سوم توسعه، طرحی تحت عنوان «طرح توسعه‌ی کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور» که به اختصار «کاراد» نام گرفت، تدوین و اجرای آن با نظر سازمان مدیریت و برنامه ریزی و وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری در ۱۲ دانشگاه کشور شروع و مسئولیت پیگیری اجرا و امور ستادی آن از سوی وزارت علوم در اواخر سال ۱۳۷۹ به سازمان سنجش آموزش کشور واگذار گردید. (همان منبع: ۲۱۳)

اهداف کاراد

از اهم اهداف طرح کاراد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. ترویج و ترغیب و ارتقا روحیه و فرهنگ کار آفرینی و تلاش در جامعه دانشگاهی و ترغیب و جذب جامعه دانشگاهی به آموزش دوره‌های کارآفرینی
۲. گسترش تحقیقات تفصیلی در خصوص کارآفرینان، پروژه‌های کار آفرینی، محیط و فضای کار آفرینان و سایر زمینه‌های مرتبط
۳. آگاه‌سازی جامعه دانشگاهی در مورد کار آفرینی، کار آفرینان و نقش آنها در رونق اقتصادی و ایجاد اشتغال و رفاه در جامعه.

(غفاری، ۱۳۸۳: ۱۷۹)

مرکز کارآفرینی دانشگاه صنعتی شریف در سال ۱۳۷۹ با همکاری دانشکده‌ی مدیریت و اقتصاد دانشگاه صنعتی شریف به عنوان اولین مرکز کارآفرینی در کشور، فعالیت خود را آغاز نمود. این مرکز از زمان تاسیس، فعالیت‌های مختلفی را به صورت تحقیقاتی، توسعه‌ی سرمایه‌های انسانی، برگزاری کارگاه‌های آموزشی - ترویجی در دانشگاه صنعتی شریف و دیگر دانشگاه‌ها، شرکت‌ها و موسسات مختلف، در حوزه کارآفرینی انجام داده است. از مهمترین آنها می‌توان به اجرای چندین پروژه پژوهشی جامع در زمینه ابعاد مختلف پدیده کارآفرینی و برگزاری اولین دوره‌ی رسمی دانشگاهی آموزشی کارآفرینی - به صورت واحد اختیاری با درج در کارنامه و همچنین کارگاه‌های آموزشی کوتاه مدت و بلندمدت در این رابطه و برگزاری اولین جشنواره دانشجویی کارآفرینی در ایران اشاره کرد. (اینترنت)

چالشهای آموزش کار آفرینی

آموزشهای کارآفرینی و تحقیقات مربوط به آن هم اکنون با چالشهای متعددی مواجه شده است که برخی از این چالشها توسط بلاک و استامپ ارائه شده است. این چالشها عبارتند از:

- چالش در کیفیت مدرسان کارآفرینی
- چالش در پذیرش آموزش کارآفرینی در دانشکده‌ها نسبت به کسب و کار
- چالش در ایجاد یک پیکره عمومی در زمینه دانش‌های مختلف
- چالش در اثر بخشی روشهای آموزشی
- چالش در نیازهای یادگیری کار آفرینانی که در حال کسب و کار هستند متناسب با دوره زندگی کسب و کاری که هم اکنون در آن به سر می‌برند.

راهکارهای رفع موانع کار آفرینی

برای رفع موانع و از بین بردن چالشهای موجود که در زمینه کارآفرینی و آموزش آن وجود دارد می‌توان به راهکارهای زیر اشاره کرد:

۱. ایجاد مشروعیت دانشگاهی

۲. ارائه آموزشهای کارآفرینی برای اعضاء هیئت علمی جدید

۳. زمان بندی مناسب برای آموزش کارآفرینی

۴. سرمایه گذاری برای گسترش فضای آموزشی کار آفرینی (زالی، رضوی، ۸۳: ۷۷)

هم اکنون کشورهای مختلفی خود را برای برگزاری هفته جهانی کارآفرینی که از ۱۷ تا ۲۳ نوامبر ۲۰۰۸ می باشد آماده می کنند که فعالیت های آنان بر محور دانشجویان و کارآفرینان جوان می باشد و اندیشه های کار آفرینی، مانند اهمیت شکست، در طول "هفته کار آفرینی" در سرتاسر جهان مورد بحث قرار خواهند گرفت کشورهای شرکت کننده توجه خود را به فعالیت هایی که جوانان را به در نظر گرفتن اشتغال به کار آفرینی، تشویق می نمایند معطوف خواهند داشت. سازمان دهندگان این رویداد مدعی هستند که اگر از جوانان در سرتاسر جهان پرسیده شود که آیا به کارتجارت علاقه دارند، ۷۵ درصد خواهند گفت "نه". اما دانشجویان به پرسش هایی از قبیل: "آیا شما فکری برای کار تجاری دارید؟ آیا مایلید از ایجاد آن لذت ببرید؟ آیا دوست دارید که تجارت برای شما ارزش ایجاد کند؟" پاسخ مثبت خواهند داد. در ایران نیز وزارت علوم در تلاش است با حمایت نهادهای ذیربط تا پایان سال ۸۶ تمامی دانشگاه های کشور را از مراکز کارآفرینی بهره مند کند. در این زمینه تمامی دانشگاه های دارای مجوز از سوی شورای گسترش وزارت علوم باید به ایجاد مرکز کارآفرینی اهتمام ورزند. دکتر "حسین رحیمی" در گفتگو با خبرنگار دانشگاهی "مهر" بیان کرد: مسئله کارآفرینی در حدود ۵ سال است که در آموزش عالی مطرح شده و اکنون در حال اجرایی شدن است. مسئولین نیز متوجه اهمیت آن شده اند و اعتبارات خوبی در بودجه سال ۱۳۸۵ برای آن پیش بینی شده است. وی اظهار داشت: هدف اصلی وزارت علوم از مقوله کارآفرینی این است که دانشجویان را در خلال تحصیل با بازار کار آشنا کند و شیوه های کسب و کار و قواعد حاکم بر بازار کار را به وی آموزش دهد. مشاور وزیر در امور کار آفرینی با بیان این که هسته اصلی کار آفرینی نوآوری است، گفت: باید در دانشجویان خصیصه خلاقیت و نوآوری را که یکی از ویژگیهای کارآفرینی است ایجاد و یا تقویت کرد. وی تصریح کرد: کارآفرینی به معنای تحول نوآورانه در شغل موجود است، البته می تواند منجر به ایجاد شغل جدید نیز شود. در صورتی که خصلت کارآفرینی بالا رود، بهره وری در کار نیز افزایش می یابد. رئیس سازمان پژوهش های علمی و صنعتی اظهار داشت: تا کنون بیش از ۳۰ مرکز کارآفرینی به صورت فعال و نیمه فعال در دانشگاه های کشور وجود دارد. وظیفه اصلی وزارت علوم در ابتدا تقویت این مراکز و به موازات آن ایجاد مراکز جدید در دیگر دانشگاه ها است. (اینترنت)

نتیجه گیری

دست یابی به سطوح بالای رشد و تعالی در کشور، بدون مجهز شدن به سلاح کارآفرینی مقدور نیست. کار آفرینی نیروی محرکه قطعی پیشرفت جوامع در آینده است. به همین دلیل امروزه شرکت ها و نیز دانشجویان، آموزش کار آفرینی را به عنوان روش ایده آل برای تامین چالش های قرن نوبین می دانند. امروزه، تقاضای دانشجویان به آموزش کار آفرینی بسیار بالاست و دانشگاهها در سراسر جهان برای پاسخگویی به این تقاضا ها اقدام به راه اندازی رشته های کار آفرینی نموده اند در ایران نیز مراکز کار آفرینی ایجاد شده اند. اما نکته ای که باید به آن توجه کرد این است که آموزش کار آفرینی متفاوت از آموزشهای سنتی بوده و مستلزم به کارگیری استرژئی های آموزشی ویژه ای می باشد که در آن دانشجویان از استقلال بیشتری در مورد چگونگی و شرایط یادگیری برخوردار باشند.

منابع و ماخذ

۱. امیری، فرزاد؛ نقش آموزش‌های علمی-کاربردی در کار آفرینی و توسعه‌ی پایدار، مجموعه مقالات سومین کنگره ملی آموزش های علمی-کاربردی، آذر ماه ۱۳۸۳
۲. احمدپورداریانی، محمود و رضایان، سیر تکامل کارآفرینی مفهوم، دیدگاه‌ها، فرآیند و آموزش، تدبیر، شماره ۶، بهار ۱۳۷۷
۳. بصیره، عبداحسن؛ کارآفرینی، دانشمند، دی ماه ۱۳۸۱
۴. حاتمی، حسین؛ دانشگاه آزاد اسلامی و کارآفرینی، مجموع مقالات همایش علمی پژوهشی دانشگاه آزاد، بهمن ماه ۱۳۸۵
۵. زالی، محمد رضا، رضوی، سید مصطفی؛ بررسی تحلیلی آموزش کار آفرینی در دانشگاه‌ها، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، شماره شانزدهم، ۱۳۸۳
۶. غفاری، علی؛ نقش دانش آموختگان نظام علمی-کاربردی در توسعه‌ی کشور و کارآفرینی، مجموعه مقالات سومین کنگره ملی آموزش های علمی-کاربردی، آذر ماه ۱۳۸۳
۷. قربانی، امیرزاهدی و سرافرازی؛ کارآفرینی به عنوان یک سرمایه استراتژیک در دانشگاه آزاد اسلامی، مجموع مقالات همایش علمی پژوهشی دانشگاه آزاد، بهمن ماه ۱۳۸۵

۸. eqc.ut.ac.i

۹. <http://www.unleashingideas.org>

۱۰. <http://www.karafarini.sharif.edu>